

Базиль Л. О., Орлов В. Ф. . Innovative consulting technologies for youth entrepreneurship in the professional education system. *Modern technologies for solving actual society's problems*. Publishing House of University of Technology, Katowice. 2022. С. 64–65.

1.7. INNOVATIVE CONSULTING TECHNOLOGIES FOR YOUTH ENTREPRENEURSHIP IN THE PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM

1.7. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ КОНСУЛЬТУВАННЯ З МОЛОДІЖНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Інноваційні технології консультування з молодіжного підприємництва, впроваджені у соціальну й освітню практику, є важливою рушійною силою економічного поступу прогресивних країн світу, зокрема, подолання безробіття і створення робочих місць. В Україні, з початком повномасштабного вторгнення Росії призупинилась активність на ринку праці, що спричинило істотне збільшення числа безробітних. Зростання безробіття серед молоді зумовило акцентуацію проблеми становлення молодіжного підприємництва, змістивши її в центр уваги дискусій про відновлення національної економіки Української держави, задля визначення стратегій (траєкторій, способів, моделей) і порядку розвитку цього явища в повоєнний період. Відтак, у науково-освітньому просторі істотно зріс інтерес до світового досвіду функціонування молодіжного підприємництва, зокрема, інноваційних технологій, що забезпечують високий рівень бізнес-освіти молоді. У цьому контексті зазначимо, що задля забезпечення відкритого і безперервного доступу молоді до актуальних знань зі створення власної справи й подальшого успішного ведення власного бізнесу за різних обставин, розвитку професійної та підприємницької компетентностей, а також – формування навичок використання новітніх технологій і створення соціально затребуваних комерційних продуктів і послуг, необхідно інвестувати в об'єкти технологічної інфраструктури, створюючи у такий спосіб міцне підґрунтя для розвитку цифрової економіки та поширення інновацій. Саме тому, як свідчить світовий досвід, надзвичайної затребуваності набули численні бізнес-інкубатори й акселератори (Junior Achievement, Club Kidpreneur, Build Your Business, Junior Achievement-Young Enterprise Europe (JA-YE), Start-Up Chile та India's Start-Up Village), що зумовлено, зокрема, їх потенційними ресурсами у створенні сприятливого середовища для винайдення, просування й популяризації інноваційних продуктів і послуг.

У воєнній і повоєнній економіці України кількість місць офіційного працевлаштування, що задовольняла б суспільні запити і потреби молоді є недостатньою. Як наслідок, спостерігається високий рівень безробіття саме серед випускників закладів освіти. Це спонукає багатьох людей до пошуку можливостей власної самореалізації в різних країнах світу. Особливо гостро

постає питання щодо працевлаштування у період воєнного стану і прогнозується соціологами й економістами у повоєнний час. У цьому зв'язку актуалізується явище молодіжного підприємництва, розвиток якого уможливить подолання високого рівня безробіття молоді з числа працездатного населення, визначення перспектив гідної заробітної плати, а також відбудову повоєнної економіки України.

Неоднозначне, а часом, і негативне ставлення суспільства до підприємництва, страх зазнати невдачі, недостатність матеріальних можливостей для підприємницької діяльності, відсутність дієвих платформ, що сприяли б залученню молоді до бізнесу та відсутність постійного й вільного доступу до ринків продуктів і послуг – це ті перешкоди, котрі нівелюють зусилля державних інституцій, закладів освіти, громадських організацій і суспільства загалом у створенні культури молодіжного підприємництва. Безперечно, зорієнтованість бізнес-сфери на надання допомоги молодим підприємцям у започаткуванні й успішному веденні власної справи, має вагоме значення в забезпеченні належної підтримки молодіжного підприємництва. Ефективна підприємницька освіта є наріжним каменем у формуванні фінансової грамотності, набутті практичних умінь і навичок. Вирішальне значення в опануванні молодими людьми основ підприємництва відіграє відповідна підготовка викладачів, інтегрована в систему освіти. Окрім цього, на нашу думку, необхідно активізувати ресурс професійного навчання для формування в здобувачів професійної освіти навичок ведення бізнесу та забезпечення самозайнятості. Вирішити означені питання бачається можливим на основі розроблення, наукового обґрунтування й запровадження в освітню практику відповідної технології консультування молоді.

У межах дослідження *консультування* розглядаємо як своєрідну стратегію своєчасної і дієвої допомоги майбутнім молодим підприємцям у створенні власної справи й адаптуванні бізнесу до різних форс-мажорних обставин, що є цілісною, унікальною за змістом системою спільної продуктивної діяльності здобувача професійної освіти і консультанта. Основним очікуваним результатом такої діяльності є істотні зрушення на рівні свідомості здобувачів професійної освіти, зокрема, перегляд ставлення до майбутньої підприємницької діяльності, мінімізація проблемних аспектів життя, подолання невпевненості, труднощів у оволодінні основами фінансової грамотності і підприємництва, покращення емоційної сфери, оптимізація особистісних якостей. Загальними ж характерними ознаками консультування позиціонуємо уважне, позитивне ставлення педагога-консультанта до індивідуальноособистісних ресурсів і потенційних можливостей здобувачів освіти, які воліють самотійно планувати свою особистісну і професійну сторони життєдіяльності; емпатія і конгруентність суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Технологічний процес завжди передбачає виконання операцій із використанням необхідних засобів (матеріалів, інструментів) за конкретних умов у певній послідовності. У процесуальному аспекті технологія

відповідає на питання: «Як зробити?», «З чого і з допомогою яких засобів зробити?». Зважаючи на це, технологія консультування з молодіжного підприємництва відображає загальну тактику реалізації окремих освітніх технологій і проєктується на врахуванні закономірностей функціонування системи «педагог – соціальне середовище – здобувач освіти – майбутній підприємець» відповідно до певних обставин навчання (індивідуальне, групове, колективне, масове тощо). Їй притаманні загальні риси і закономірності реалізації освітнього процесу, незалежно від того, у вивченні якого конкретного предмета вони використовуються (І. Зязюн)¹. Отже, під технологією консультування з молодіжного підприємництва розуміємо систему взаємопов'язаних дій суб'єктів освітньої діяльності, що включає методи, засоби навчання і теорії їх використання, забезпечуючи розвиток підприємницької компетентності й формування ділової активності майбутніх фахівців.

У розробленні технології консультування з молодіжного підприємництва враховуємо такі принципи: *принцип первинності досвіду* (викладач, організовуючи процес навчання або консультування, на початку заняття пропонує здобувачам професійної освіти проблемні питання, суперечливі завдання чи вправи, які необхідно виконати, ініціюючи в такий спосіб процес пошуку знання); *принцип інтерактивності* (одночасна діяльність усієї групи здобувачів в засвоєнні інформації економічного змісту, їх залучення в діалогове навчання на основі обміну ідеями та способами дії); *принцип інтегрованості* (взаємозумовлене і взаємопов'язане застосування окремих технологій: особистісно-орієнтованої освіти, проблемного, диференційованого навчання, технології професійного пояснення); *принцип керованості* (реалізація методів діагностичного цілепокладання, планування, проєктування процесу навчання, поетапної діагностики, варіювання засобами і методами з метою коригування результатів); *принцип відтворюваності* (можливість відтворювати технологію в інших закладах освіти, різними педагогами); *принцип подієвості* (використання спеціально організованих освітніх подій (ситуацій) задля здійснення впливу на того, хто навчається, змінюються його уявлення, цінності і життєві смисли.

Концептуальна ідея технології консультування з молодіжного підприємництва полягає в проєктуванні діяльнісного простору здобувачів професійної освіти задля їхнього професійного розвитку і саморозвитку, в якому типові дії (стереотипи, алгоритми) є загальними способами виконання окремих операцій із розв'язання певного виду проблемних завдань. Відтак дидактико-методичне забезпечення технології консультування позиціонуємо як інтегровану множину методів, засобів і форм навчання, що реалізуються в процесі безпосередньої взаємодії суб'єктів освітнього процесу, забезпечуючи розвиток підприємницької компетентності і формування

---

¹ Зязюн І. А. Технологія педагогічної дії у вимірі педагогічної майстерності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 1.36. – С. 5-11.

ділової активності майбутніх фахівців. Навчально-методичний комплекс означеної технології структурно поєднує такі складники: банк інформаційних листів; портфель кейсів, бізнес-квестів; комплекти завдань індивідуально-особистісної й професійної спрямованості; електронна база презентацій; методичні рекомендації для проведення імітаційно-рольових і організаційно-ділових ігор; навчально-методичні матеріали для організації роботи навчальної фірми; практичні і методичні поради з розроблення бізнес-плану, проектування бізнес-моделей; комплекти контрольних вимірювальних матеріалів для оцінювання рівня набуття змістових компонентів підприємницької і кар'єрної компетентностей тощо.

На нашу думку, забезпеченню динамічних зрушень у рівнях розвиненості підприємницької компетентності здобувачів професійної освіти в практиці навчальної і позанавчальної роботи слугуватиме цілісне застосування технології консультування з молодіжного підприємництва: на заняттях, під час виконання ними прикладних завдань економічного змісту; в позаурочній діяльності, шляхом зорієнтовування майбутніх фахівців до успіху в підприємстві в ході розв'язання парадоксальних (ноогенівських) задач, а також під час виконання ними завдань бізнес-квестів.

Парадоксальні (ноогенівські) задачі розглядаємо, як завдання на мисленнєве моделювання (створення моделі ймовірного світу). В основі формулювань таких задач – суперечність (мисленнєвий парадокс), що виникає між традиційним способом мислення суб'єктів освітнього процесу і способом мислення, необхідним для розв'язання задачі (наприклад, «створити світ, в якому дива є закономірними», «створити модель світу, в якому є мова, але в мові відсутні назви предметів, явищ, осіб», «визначити й довести: я керую часом чи час керує мною», «спроєктувати механіку у світі з двома перпендикулярними часовими вимірами», «створити математику почуттів», «спроєктувати світ, у якому події не залежать від часу», «спроєктувати карту лідера» тощо). Як бачимо, у формулюваннях ноогенівських задач відсутні усі необхідні умови для розв'язання. Щоб виконати таке завдання майбутнім фахівцям необхідно самостійно переосмислити запропоноване формулювання і віднайти «нове» (раніше їм невідоме) знання шляхом переконструювання засвоєних знань, розумінь, видозмінюючи звичний спосіб мислення. Такі задачі можливо розв'язати тільки колективно, у ході тренінгу чи організаційно-діяльній гри, активізуючи дивергентне мислення здобувачів професійної освіти.

Своєрідним різновидом організаційно-діяльній гри, на нашу думку, є бізнес-квести, для яких, на відміну від ноогенівських завдань, існують варіанти розв'язання. Під час бізнесквесту проєктуються різні проблемні ситуації, осмислення яких потребує застосування різних навичок, сприяючи в такий спосіб набуттю здобувачами професійної освіти досвіду продуктивної командної взаємодії, розвиткові їхніх лідерських якостей і загальногрупових цінностей. Саме розв'язання парадоксальних задач і виконання завдань бізнес-квестів уможливають цілісність процесу

формування навичок обирати оптимальні рішення за умов невизначеності, що притаманне підприємницькій діяльності².

Формуванню у майбутніх фахівців правильного розуміння суті підприємницької діяльності у рамках реалізації технології консультування з молодіжного підприємництва сприяє виконання навчальних завдань галузевого (фахового) спрямування на основі моделювання і детального аналізу конкретних ситуацій, що матимуть місце в бізнесдіяльності. Вивчення й ретельний аналіз кожної з ситуацій за допомогою засобів прикладної математики, соціології, психології та інших наук зумовлює усвідомлене застосування майбутніми фахівцями міждисциплінарних знань, а також суттєві зрушення в їхніх рівнях розвитку підприємницької компетентності. Зауважимо, що, на відміну від парадоксальних задач, у формулюваннях таких навчальних завдань наявні всі необхідні інформаційні відомості (або умови, що підтекстово їх містять). У змісті завдань важливо відобразити міждисциплінарні зв'язки між опановуваними різновидами професійної діяльності й прикладними аспектами економічних знань у власне підприємницькій діяльності.

Професійне й виробниче навчання молоді передбачає створення ситуацій для розв'язання проблем з особистісного чи професійного розвитку, стимулювання розумового процесу для подолання перешкод шляхом віднайдення нових знань, нестандартних способів виконання типових і нетипових дій. У цьому контексті наголосимо, що саме розв'язання особистісних або професійних проблем зорієнтоване на активізацію і розвиток здатності кожного індивіда до творчої діяльності, а також стимулювання відповідних його потреб. Як наслідок, спостерігається формування підприємницького мислення.

Отже, вивчення, глибоке осмислення та ретельний аналіз проблемних ситуацій особистісного й професійного характеру майбутніми фахівцями уможливають глибоке засвоєння системних підприємницьких знань, набуття певного досвіду самостійної когнітивної діяльності, прояву і подальшого вдосконалення підприємницьких якостей. Розвиток здатностей до підприємництва відбувається, здебільшого, в комунікативній взаємодії, що зорієнтована на представлення й обговорення різних підходів до вирішення поставленої навчальної проблеми. З цією метою викладачі-консультанти широко використовують нетрадиційні методи, техніки інсценівок. Суттєвий внесок у розроблення інсценізацій для розвитку підприємницької компетентності належить представникам австрійської наукової школи (професор Й. Афф і вчені Інституту економічної педагогіки Віденського економічного університету).³

---

² Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика: монографія / Алексеева С. В., Базиль Л. О., Гриценко І. А. Єршова Л. М., Закатнов Д. О., Орлов В.Ф., Сохацька Г. В. Житомир: "Полісся", 2020. 237 с.

³ Die universitäre lehrerbildung zwischen theoriegeleiteter praxis und praxisgeleiteter theorie. In: Lehrerhandbuch, leitfaden für die durchführung von praktika. Wien, s. 1-16. Aff, J. 2013.

Нетрадиційність підходів до пояснення суті підприємницьких ідей, переосмислення світоглядних позицій виражається в розкритті взаємозв'язку окремих явищ і процесів підприємницької діяльності із сутнісним змістом джерел власне фахового (галузевого) спрямування (матеріали досліджень, навчальний посібник, підручник тощо). При цьому відбір змісту узгоджується з цільовими настановами професійної підготовки майбутніх фахівців конкретної сфери (технічної, аграрної, сфери обслуговування тощо) і вихідним рівнем розвитку їхньої підприємницької компетентності й ділової активності.

Консультант з'ясовує проблеми, що виникають у кожного зі здобувачів, формулює для них запитання відкритого типу, роз'яснює перспективи й спільно з ними обговорює ймовірні переваги досягнення успіху. Традиційно, на початках консультування з молодіжного підприємництва виникають утруднення, оскільки здобувачі, щоб не помилитися, побоюються висловлювати власну думку. Труднощі зникають за умови надання майбутнім фахівцям зразків альтернативних дій. у тому числі і з хибними судженнями. Головне завдання педагога-консультанта: сформулювати у здобувачів переконання, що в підприємстві неприйняття жодного рішення, це набагато гірше, ніж прийняття помилкового або неефективного рішення.

З метою формування стійкого інтересу до підприємництва у здобувачів професійної, усвідомлення ними емоційної причетності до підприємницької діяльності доцільно застосовувати на навчальних заняттях метод кейсів, імітаційно-рольових і ділових ігор, а також вправ з моделювання бізнесу, що передбачають отримання індивідуальних результатів кожного суб'єкта освітнього процесу. Таким чином майбутні фахівці глибоко засвоюють економічні знання, набувають досвіду практичного використання наявних знань з підприємництва, розвивають навички проектування бізнес-планів, віднайдення можливостей їх реалізації, опановують механізм особистісної рефлексії. Водночас, під час виконання завдань учасники малих груп вступають у комунікативну взаємодію з однокурсниками, розвиваючи комунікативні навички, та успішно адаптуючись до роботи в команді. Здобувачі професійної освіти, залежно від ситуації, «проживають» різноманітні соціальні ролі, розвиваючи здібності щодо вирішення конфліктних ситуацій. Викладач-консультант, як суб'єкт освітнього процесу, набуває досвіду застосування нетрадиційних підходів до організації освітнього процесу, розвиваючи власну готовність до продуктивної міжособистісної взаємодії з здобувачами освіти в навчальних і позанавчальних ситуаціях.

Реалізація технології молодіжного консультування передбачає також трансформування когнітивної й емоційної складових особистого досвіду учнівської і студентської молоді в освітню предметну діяльність (йдеться про вміння застосовувати опановані економічні знання й уміння в різних, у тому числі, нових ситуаціях, в інших предметних областях, під час практики й у позаурочній діяльності, як-от під час роботи в навчальній фірмі,

або у розробленні проєктів). Набуваючи досвіду застосування знань у навчальній фірмі шляхом програвання ситуацій соціальної ролі її співробітників, здобувачі професійної (професійнотехнічної) та фахової передвищої освіти адаптуються до нових ринкових умов, розвивають власну мотивацію до професійного саморозвитку і самореалізації. На цьому етапі учні/студенти звертаються до викладача-консультанта з метою отримання допомоги у розв'язанні ситуативних проблем. Відтак технологія консультування з молодіжного підприємництва поповнюється додатковими можливостями щодо інтенсивного розвитку інноваційного й креативного мислення, цільової потреби реалізувати підприємницькі знання і навички, а також стимулювання мотивації самоосвіти, комунікації та співпраці. Зважаючи на це, консультації варто спрямовувати, з одного боку, на формування нормативно-правових навичок щодо започаткування власної справи і подальшої підприємницької діяльності, а з іншого, – на розвиток відчуття соціальної та економічної відповідальності у бізнесі.

Консультування, як форма організації освітньої діяльності здобувачів професійної освіти у ході створення та реалізації бізнес-проєктів, ґрунтується на динаміці рівності викладачів та здобувачів освіти. Таким чином, учасники проєктної мікро-групи, усвідомивши загальну мету, розробляють план (своєрідну дорожню карту) створення проєкту, намагаються віднайти ефективні способи розв'язання кожної проблеми, виконання завдань, насамкінець визначають підсумки командної роботи. У цьому контексті підкреслимо, що майбутні фахівці, час від часу звертаються до викладача-консультанта із запитаннями і, отримавши відповідь, мають право враховувати або не враховувати його поради. У такий спосіб з'являються можливості для аналізу проблемної ситуації та пошуку рішення на засадах рівності, сприяючи розвиткові в учнів/студентів, по-перше, здатності самостійно узагальнювати, критикувати, планувати, креативно й відповідально розв'язувати задачі, а по-друге, вмінь працювати в команді, що є вкрай важливим у формуванні підприємницьких якостей.

У межах виконуваних досліджень, вважаємо, що технологія консультування з молодіжного підприємництва як унікальна система «задачної» форми організації квазіпрофесійної діяльності здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, сприяє зростанню рівня розвиненості їхньої підприємницької компетентності. Припускаємо, що задачні форми організації консультування з молодіжного підприємництва можна презентувати із застосуванням типології навчальних завдань. Це узгоджується з основними видами діяльності підприємця і пов'язується з відповідними компетентностями майбутніх фахівців (професійними, фінансовими, кар'єрними) і рівнями їх сформованості.

Традиційно елементарною одиницею технології визначають навчальне завдання, котра виконує здобувач за конкретних умов, що сприяє зростанню рівня підприємницької активності. У такому випадку консультування має ґрунтуватися на особистому досвіді суб'єктів освіти, їх безпосередньому зануренню у сферу професійної діяльності, де не тільки відпрацьовується

професійний досвід⁴, а й формується новий досвід (вміння), що постає, як первинний, щодо його теоретичного осмислення (знання). Це означає, що учні / студенти спочатку потрапляють у ситуацію, за якої їм необхідно розв'язати задачу, зміст якої пов'язаний із окремим видом діяльності суб'єкта підприємництва. Для її вирішення учні/студенти можуть використовувати лише наявні у них на даний момент знання. Якщо цих знань достатньо, то в здобувачів професійної освіти не виникає труднощів у пошуку рішення, якщо ж у котрогось зі здобувачів недостатньо знань і досвіду, він потрапляє в ситуацію невизначеності. Це стимулює студентів до засвоєння нових знань, опанування теоретичних основ розв'язання проблеми задля мінімізації ризиків прийняття хибного (неефективного) рішення. Наголосимо, що набуття досвіду віднайдення й опанування нового знання є передумовою, по-перше, розвитку підприємницького мислення, здатності критично оцінювати проблемні ситуації і визначати (прогнозувати) оптимальні шляхи її розв'язання; по-друге, формування вмінь переконливо аргументувати власну думку, життєві цінності й установки; по-третє, сприяє підвищенню рівня економічної і фінансової грамотності, умінь практичної діяльності, вдосконаленню прийомів комунікації, розширюючи їхні можливості щодо усвідомленого залучення в особистісну і колективну діяльність з метою осмислення цінностей і оволодіння практичними навичками.

Технологія консультування з молодіжного підприємництва може бути організаційно побудована на типології навчальних завдань у контексті діяльнісного підходу, змістовною основою якої є професійна і підприємницька компетентність, особистісні якості, необхідні для успішного виконання таких видів діяльності підприємця: організація підприємства, планування підприємницької діяльності, розроблення і виведення на ринок товарів, гуртування однодумців (осіб, які розділяють ставлення до реалізації бізнес-ідей), управління персоналом, прийняття рішень щодо ведення бізнесу.

У такому аспекті ефективним способом розв'язання проблем слугуватимуть послідовні зміни ситуацій у цілісному процесі формування та розвитку підприємницької компетентності й ділової активності здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти згідно з етапами (кроками) загального алгоритму прийняття відповідних рішень у таких ситуаціях: акцентуації підприємницької діяльності й генерування її ключової проблеми; критичного осмислення проблеми і визначення її мети; розроблення альтернативних варіантів розв'язання проблеми; запровадження оптимального варіанту розв'язання проблеми; оцінювання результатів, рефлексії і підведення підсумків. Кожна з означених ситуацій позитивно впливає на формування і розвиток підприємницької компетентності та ділової активності майбутніх фахівців, забезпечуючи зростання їхньої здатності прогнозувати результати і наслідки реалізації кожного з варіантів

---

⁴ Балл, Г. А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект. Москва, Педагогика, 1990. 184 с.

рішень та моделюючи, таким чином, їхню поведінку у виборі ефективного способу досягнення поставленої мети з множини альтернативних варіантів. При цьому консультування у кожній такій ситуації здійснюється за конкретними цільовими настановами. Зокрема, *ситуація акцентуації підприємницької діяльності й генерування її ключової проблеми* зорієнтована на осмислення та опис окремих елементів, обставин певного стану, що потребує визначення бізнесової проблеми і подальше її розв'язання. Практична реалізація цієї ситуації забезпечується виконанням відповідного навчального завдання на виявлення невідповідностей у конкретному випадку підприємницької діяльності, формулювання проблеми, яку потрібно розв'язати майбутньому фахівцеві. Виконання таких вправ здійснюється з метою розвитку підприємницьких якостей здобувачів професійної освіти, а спостереження викладача-консультанта за зрушеннями у проявах таких якостей вважаються найбільш цінним здобутком на цьому етапі підготовки молоді до підприємницької діяльності. З огляду на це, формування підприємницької компетентності та ділової активності учнів / студентів закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти шляхом виконання ситуативних завдань, складання бізнес-планів, вправ зі здійснення елементів підприємницької діяльності, на кшталт, виведення на ринок нових товарів чи послуг, утворення команди й управління нею вважаємо ефективною реалізацією не тільки задачних форм навчання, а й результатом консультування з молодіжного підприємництва. Саме в такий спосіб утворюється простір своєрідного «освітнього кластера», що уможливорює цілісність процесу формування та розвитку підприємницької компетентності та ділової активності суб'єктів освітнього процесу (роботодавців, 70 підприємців, викладачів-консультантів, педагогів, учнів), перегляд і переосмислення цінностей і смислів підготовки молоді до підприємництва. *Ситуація критичного осмислення проблеми і визначення її мети* у контексті технології консультування з молодіжного підприємництва реалізується шляхом виокремлення передумов виникнення проблеми, формулювання конкретних цілей і завдань, виконання яких забезпечить її успішне розв'язання. *Ситуація розроблення альтернативних варіантів розв'язання проблеми* спрямована на розроблення альтернативних набутих знань, а у разі їх недостатності – на активізацію процесів винайдення інноваційного знання, світоглядно-позиційного і ціннісного самовизначення через виявлення й усвідомлення потреби у набутті знань для розв'язання проблеми підприємницької діяльності. Така ситуація орієнтує здобувачів професійної освіти на відпрацювання дій розв'язання проблеми і доведення їх до рівня взірця. На такій основі викладач-консультант створює образ бажаного результату, визначає критерії його досягнення. Відтак здійснюється вибір оптимального варіанта вирішення проблеми з усієї множини запропонованих рішень. При цьому вибір способу розв'язання проблеми може відбуватися за різними траєкторіями: оцінювання альтернатив за одним чи декількома критеріями; багаторазового вибору, що припускає вчинення помилок; вибір за умов повної визначеності результатів

(тобто наслідки вибору відомі заздалегідь); вибір за умов ризику (прогнозований оптимістичним і песимістичний характер рішення); вибір за умов невизначеності (тобто вибраний варіант розв'язання проблеми може мати невизначений результат). *Ситуація запровадження оптимального варіанту розв'язання проблеми* реалізується через складання відповідного плану дій, в якому зазначаються відповідальні, необхідні матеріали і ресурси та строки досягнення очікуваних результатів; власне виконання рішення відбувається під час проведення рольової або ділової гри, квесту чи розв'язання ноогенівського завдання. *Ситуація* оцінювання результатів, рефлексії і підведення підсумків передбачає представлення прийнятого рішення як результату навчальної діяльності, здійснюваної командою здобувачів освіти і педагога-консультанта, для розв'язання конкретної проблеми й формування власної рефлексивної позиції щодо цього рішення. Відтак виконувані у цій ситуації вправи зорієнтовані на визначення й оцінювання переваг і недоліків обраного варіанту рішення та прогнозування можливостей його втілення у підприємницькій практиці.

Сутнісною ознакою технології консультування з молодіжного підприємництва позиціонуємо встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків, що зумовлюють індивідуально-особистісні зміни взаємодії викладача-консультанта і здобувачів освіти. Пропонована технологія зорієнтовує освітній процес на дослідження та засвоєння предметно-практичних аспектів підприємництва, а також – на утвердження професійно-особистісної позиції здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти на основі засвоєних знань і набутого багатопланового досвіду.

Консультування з молодіжного підприємництва здійснюється через оптимальне поєднання традиційних та інноваційних підходів до організації процесів формування і розвитку підприємницької компетентності й ділової активності. З-поміж інноваційних форм виокремлюємо такі види лекційних занять: «лекція-провокація», проблемна лекція, «лекція вдвох», лекція-візуалізація, лекція «прес-конференція» тощо. В їх основі – імітування ситуацій професійної і підприємницької діяльності, сприйняття, осмислення й оцінювання інформаційних повідомлень. Позитивні результати щодо динаміки рівнів розвиненості підприємницької компетентності й ділової активності має проведення практичних занять на основі виконання дослідницьких і / або творчих завдань. Окрім цього, значний ефект у консультуванні здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти з молодіжного підприємництва дає використання таких видів роботи, як проектування, тренінг, квест, виконання парадоксальних завдань, проведення ділових і рольових ігор, аналіз навчально-освітніх ситуацій, що цілісно сприяють формуванню навичок самоорганізації діяльності учнівської молоді шляхом вправління у виконанні конкретних

підприємницьких дій, а також набуттю нових емоційно-ціннісних установок⁵.

Особливості впровадження технології пов'язані зі стимулюванням ділової активності, що виявляється, насамперед, у генеруванні цікавих бізнес-ідей. Здатність до формулювання інноваційних ідей здобувачі професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти набувають у результаті виконання вправ, пов'язаних із започаткуванням і подальшою організацією підприємницької діяльності. Підґрунтя для набуття такої якості закладається ще в ході *мотиваційно-ціннісного етапу*, під час якого майбутні фахівці, розв'язуючи мисленнєві парадокси, набувають умінь віднайти можливі способи і ресурси, щоб задовольнити пізнавальні інтереси, творчі потреби, відчуваючи себе на всіх етапах прийняття оптимального управлінського рішення (від детального аналізу предметної області та вироблення безлічі альтернативних варіантів розв'язання проблемного питання – до вибору кращого оптимального варіанту, узгодженого із думкою членів команди та експертів з оцінювання висунутих ідей, та їх рефлексією). Втілення бізнес-ідей майбутніх фахівців можливе в «навчальній фірмі» і має спрямовуватися на розвиток ділової активності учнівської і студентської молоді. В такому випадку кожен бізнес-ідею важливо ретельно проаналізувати, в тому числі з урахуванням нових умов, наприклад, ситуацій із конкурентами, особливостями законодавчо-правового поля підприємницької діяльності. У цьому контексті підкреслимо, що розроблення нових критеріїв визначення оптимального варіанту рішення з множини альтернативних зумовлює генерування нових бізнес-ідей чи оновлення вже наявних. На *теоретичному* етапі в межах викладання навчальних дисциплін економічного змісту і зокрема, спецкурсу «Основи інноваційного підприємництва», здатність генерувати бізнес-ідеї динамічно розвивається у тих здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, котрі залучалися до виконання вправ в умовах навчальної фірми. У майбутніх фахівців, котрі не мають досвіду пошуку бізнес-ідей, закладається підґрунтя для відповідної здатності, при цьому здобувачі професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, які вже мають деякий елементарний досвід виконують роль експертів в оцінюванні висунутих бізнес-ідей. Опрацьовуючи тему «Бізнес-ідея та її реалізація» під час спецкурсу «Основи інноваційного підприємництва» учні / студенти виконують вправи ситуаційного характеру, типові для підприємницької діяльності, набуваючи досвіду моніторингового дослідження ринку товарів і послуг, суспільних запитів і регіональних потреб, а також формулювання мети і визначення конкретних завдань підприємницької діяльності. Під час практичних занять майбутні фахівці гуртуються в команди, кожний її учасник презентує згенеровані бізнес-ідеї, потім спільно обирається одна – найбільш оптимальна і проектується «покроковий план» її реалізації і

---

⁵ Тодор, Л. Д. Рефлексивные составляющие сознания и их развитие в условиях занятий с элементами тренинга. *Практическая психология и социальная работа*. 2003. № 2-3. С. 79-85.

подальшого втілення на практиці. Відмітимо, що бізнес-ідея, визнана командою як провідна, надалі слугує основою для виконання практичних вправ із навчальної дисципліни «Основи інноваційного підприємництва». На *практико-орієнтованому* етапі здатність генерувати бізнес-ідеї здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти розвивається в форматі виконання конкретних практичних дій щодо роботи навчальної фірми, з-поміж яких домінуючими є такі: визначення рішення, контроль і оцінювання результатів, якщо здобувач долучився до роботи навчальної фірми вже з «готовою» бізнесідеєю, в іншому випадку цикл генерування бізнес-ідеї періодично повторюється відповідно до нових обставин (вводяться нові обмеження, пов'язані з конкурентним аналізом і аналізом потреб). На *продуктивно-практичному* етапі здобувачам професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, які воліють, здобувши освіту, реалізовувати винайдену (згенеровану) бізнес-ідею у самостійній підприємницькій діяльності, надається консультаційний супровід із боку педагогів. Відтак, здатність генерувати бізнес-ідеї розвивається вже в умовах консультаційного центру, де здобувачі професійної (професійнотехнічної) та фахової передвищої освіти знову проходять весь цикл прийняття управлінського рішення. Однак у цьому випадку пошук альтернативних бізнес-ідей здійснюється вже на основі самостійно опрацьованої та узагальненої ними інформації про професійну сферу майбутньої діяльності. Відтак, консультант виконує роль зовнішнього експерта, який максимально зосереджує свої зусилля на аналізі наданих здобувачами відомостей і допомагає їм спрогнозувати труднощі та визначити ймовірні обмеження, що можуть виникнути за умов реалізації кожної окремої бізнес-ідеї в зовнішньому середовищі. За аналогією відбувається процес формування професійних і підприємницьких якостей здобувачів професійної освіти, необхідних для розвитку молодіжного підприємництва.

З-поміж ефективних механізмів реалізації технології консультування з молодіжного підприємництва здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти визначаємо просторово-функціональний, педагогічний і дидактико-методичний супровід, а застосовувані з цією метою форми, методи й прийоми консультування зумовлюються змістом підготовки до підприємницької діяльності. Так, основою *просторовофункціонального супроводу позиціонуємо* освітній підприємницький кластер, утворений сукупністю освітніх структур, різноплановими ресурсами й процесами, що забезпечують цілісність реалізації множини традиційних та інноваційних підходів до розвитку підприємницької компетентності майбутніх кваліфікованих кадрів. Ядром внутрішньої структури такого кластера може слугувати центр кар'єри і підприємництва, на базі якого проводяться заняття і організовується індивідуальне та групове консультування учнів, випускників ЗПО, створюються умови для популяризації та пропаганди ідей підприємництва, формування в молодіжному середовищі позитивного образу підприємця,

проведення інформаційно-реklamних заходів (виставки, зустрічі з представниками органів влади тощо), організації участі майбутніх підприємців у конкурсах молодіжних ініціатив, у міських та обласних семінарах, конференціях, тренінгах тощо. Консультанти застосовують педагогічні технології, а також супровід індивідуального маршруту формування ділової активності, спираючись на знання і вміння, опановані здобувачами професійної (професійнотехнічної) та фахової передвищої освіти у перебігу вивчення спецкурсу «Основи інноваційного підприємництва» і реалізації підприємницьких проєктів, ґрунтуючись на синергії діяльності суб'єктів освіти. Діяльність консультанта за таких обставин має проєктно-технологічний характер, що включає навчально-методичне забезпечення, проєктування ходу процедур і структури консультацій, організацію когнітивної та оцінної діяльності здобувачів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, експертизу рішень навчальних проблем, оцінювання результатів. Навчання відбувається на засадах самостійної творчої та інноваційної діяльності. Це дає можливість здобувачам у виконанні навчального завдання отримувати інформацію самостійно, при цьому засвоєні знання набувають інтегрального характеру, а на заняттях стрижневою формою є робота в малих групах. Досягнення ефективної реалізації пізнавальної мети ґрунтується на проблемно орієнтованому висвітленні взаємозв'язків економічних процесів, а також за допомогою різних прийомів, які активізують підприємницьке мислення здобувачів. Пост-супровід випускників, що мають намір реалізувати бізнес-ідеї і почати власний бізнес, здійснюється консультантами, як в індивідуальній так і груповій формі.

У практичній площині результативність технології консультування у процесі розвитку підприємницької компетентності і ділових якостей здобувачів освіти, забезпечується за рахунок:

- створення в освітньому процесі простору для відкритої взаємодії суб'єктів освіти на основі метазнання (прийоми і методи отримання нових знань, диверсифікація за межі власного економічного знання). Цьому сприяє вирішення бізнес-завдань, що відповідають основним видам діяльності підприємця, і які передбачають співтворчість суб'єктів освітнього процесу з метою формування їхніх підприємницьких якостей;

- створення в освітньому процесі надкритичної взаємодії (доброзичлива, розвиваюча, мотивуюча критика) дає можливість розкривати і розвивати творчі здібності учнів/студентів. Це активізує формування особистісного досвіду підприємницької діяльності, орієнтованої на демонстрацію ділових якостей;

- реорганізації освітнього процесу з розвитку молодіжного підприємництва таким чином, щоб майбутній фахівець сам став творцем своїх знань, а предметний фінансово-економічний зміст – засобом осягнення нового досвіду, в основі якого покладений особистісний результат у вигляді розв'язання навчальних завдань, які формують підприємницькі якості, та відповідають основним видам діяльності підприємця;

- введення в освітню діяльність методів саморозвитку, які забезпечують зростання ефективності самостійної пізнавальної діяльності за рахунок нетрадиційної організації навчального процесу.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що розроблена технологія консультування з молодіжного підприємництва здобувачів професійної освіти, ґрунтується на ситуативних (задачних) формах організації пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, є основою педагогічного супроводу формування підприємницьких якостей й зорієнтовує розвиток підприємницької компетентності учнівської і студентської молоді на розвиток бізнесу в Україні. Практичне застосування підприємницьких талантів молоді разом із послабленням обмежень для них на ринку праці є життєво важливими механізмами не тільки для створення нових робочих місць, а й інклюзивного зростання кількості осіб, залучених до підприємницької діяльності, збільшення ступеня участі громадян в економічному поступі держави і забезпеченні власного добробуту. Задоволення індивідуальних потреб випускників закладів професійної освіти в особистісному розвитку і кар'єрному зростанні, а також розширення їхніх прав і можливостей має стати пріоритетом в державній освітній політиці України, як це вже є в країнах Європейського Союзу та задекларовано Організацією Об'єднаних Націй.

Література

1. Алексеева, С. В., Базиль, Л. О., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., Закатнов, Д. О., Орлов, В. Ф. та Сохацька, Г. В., 2020. *Підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів до підприємницької діяльності в умовах розвитку малого бізнесу: теорія і практика*: монографія. Житомир: «Полісся».
2. Алексеева, С. В., Базиль, Л. О., Байдулін, В. Б., Єршова, Л. М., Закатнов, Д. О., Орлов, В. Ф. та Радкевич, О. П., 2019. Основи інноваційного підприємства: програма навчальної дисципліни для закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Професійна освіта*, 2 (83), с. 33-35.
3. Базиль, Л. (2021). Підготовка майбутніх фахівців до підприємницької діяльності: реалії і перспективи. *Professional Pedagogics*, 2021. 2 (23), 149-158. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2021.23.149-158>.
4. Базиль Л. О., Орлов В. Ф. Підприємницька компетентність і ділова активність – необхідні якості професійного успіху фахівця. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*: Збірник наукових праць. № 2 (60). 2019 р. / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2019. С. 15-18.
5. Балл, Г. А. Теория учебных задач: психолого-педагогический аспект. Москва, Педагогика, 1990. 184 с.
6. Ділова активність: метод. посібн. з дидактичним наповненням для вчителів, вихователів, класних керівників (загальний ресурс). / за заг. ред. Павла Гнуса. Львів, 2001. 192 с.
7. Зязюн І. А. Технологія педагогічної дії у вимірі педагогічної майстерності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету*

імені В. О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. 2012. Вип. 1.36. С. 5-11. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2012_1.36_3.

8. Матукова Г. І. Підприємницька компетентність майбутніх фахівців економічного профілю: теорія і практика: монографія; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Кривий Ріг: Чернявський Д. О. [вид.], 2015. 539 с.

9. Молдован А. Д. Педагогічна технологія поетапного розвитку підприємницької компетентності майбутніх магістрів фізичної культури і спорту. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Збірник наукових праць КНЛУ*. № 2 (60). 2019. С. 56-60.

10. Тодор, Л. Д. Рефлексивные составляющие сознания и их развитие в условиях занятий с элементами тренинга. *Практическая психология и социальная работа*. 2003. № 2-3. С. 79-85.

11. Die universitäre lehrerbildung zwischen theoriegeleiteter praxis und praxisgeleiteter theorie. In: *Lehrerhandbuch, leitfaden für die durchführung von praktika*. Wien, s. 1-16. Aff, J. 2013.

.